

HENRIK RYDENFELT

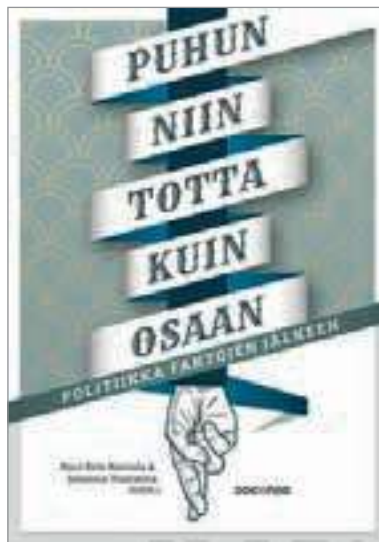
Totuuden jälkeisen jäljillä

Puhun niin totta kuin osaan.

Toim. Johanna Vuorelma & Paul-Erik Korvela. Docendo, Helsinki 2017. 231 s.

Antto Vihma, Jarno Hartikainen, Hannu-Pekka Ikäheimo & Olli Seuri. *Totuuden jälkeen.* Teos, Helsinki 2018. 296 s.

Johanna Vuorelman ja Paul-Erik Korvelan toimittama ja suurelta osin kirjoittama *Puhun niin totta kuin osaan* keskittyy – kuten otsikko antaa olettaa – poliittiseen lähihistoriaan ja viime vuosien julkisessa keskustelussa paljon huo-

miota saaneisiin epätosiin väitteisiin ja vääristelyihin. Kansainvälisessä tarkastelussa oman lukunsa saavat Italian Silvio Berlusconiin politiikan tekemisen tapa (Mira Söderman) sekä Turkin Recep Tayyip Erdoğanin ja Yhdysvaltain Donald Trumpin syntipukkeja kehittävä retoriikka (Vuorelma). Yksi Korvelan kirjoittamista luvuista käsittelee lisäksi poliittisen valheen pitkää historiaa, ja Ari-Elmeri Hyvönen tarkastelee 1900-luvun suurten totalitarististen yhteiskuntien harjoittamaa propagandaa suhteessa nykypäivään. Vaikka viitteitä teoksessa on laajasti Augustinuksesta Hannah Arendtiin, vähemmälle huomiolle jäävät yhtäältä totuudenjälkeisyyden filosofiset ja muut tieteelliset tarkastelut, toisaalta sosiaalitieteiden tutkimukset asenne- ja mielipideilmaston kehityksestä. Tämä on ymmärrettävää, koska tuore ja epämääräinen totuudenjälkeisen ajan käsite ei vielä sellaisenaan ole tarjonnut kovinkaan hedelmällistä lähtökohtaa tutkimukselle.

Puhun niin totta kuin osaan tuokin esiin tutkijoiden epävarmuuden siitä, tavoittaako puhe totuudenjälkeisestä ajasta jonkin todellisen muutoksen – tai jos tavoittaa, millaisen muutoksen. Johanna Vuorelma esittelee ajatuksen totuudenjälkeisestä ajasta länsimaisena rappio-tarinana. Jouni Tilli kuvaa termin ”totuudenjälkeinen” käyttöä Suomen eduskunnassa pannassa pidetyn valteluterminologian vaihdokkaana poliittisten erimielisyyksien yhteydessä.

Myös Vuorelma tarkastelee kansanedustajien puhetta uskosta, joka näyttää joskus asettuvan selvitysten ja jopa tutkitun tiedon edelle. Uskopuhe liittyy yhtäältä taloudellisen optimismiin ja luottamuksen valamiseen sekä toisaalta poliittiseen luottamukseen, joka kohdistuu esimerkiksi hallituspuolueiden yhteistyöhön. Puhe uskosta antaisi kuitenkin eväitä myös toisenlaiseen pohdintaan. Asiantuntijatiedon luonnetta kuvaavassa luvussaan Korvela ottaa esiin päätöksenteolle relevanttien tekijöiden mittaamisen ja arvioinnin vaikeuden sekä tilastojen vääristelyn tai ”spinnaamisen”

helppouden. Vuorelma kirjoittaa pitävänsä politiikan näennäistä mielikuvituksettomuutta ja keskittymistä hallintaan ja mittareihin seurauksena läpitukevasta ideologiasta: ”[...] vaatii suuria ideoita ja värikästä mielikuvitusta rakentaa nykyisen kaltainen, jokaiselle elämäntilalle ulottuva hallintakoneisto ja saada se näyttämään pragmaattiselta” (154). Tällaisesta näkökulmasta voisi pohtia sitäkin, missä määrin mittarit ja tilastot ohittava uskopuhe edustaa toisinaan ehkä yritystä pyristellä irti mielikuvituksettomuuden tilasta ja esittää hyväksytyille mittareille ja tavoitteille vieraita, uusia poliittisia vaihtoehtoja.

Ylipäätään vuonna 2016 voimistunut puhe totuudenjälkeisestä ajasta oli pitkälti osoitus pöyristymisestä sen äärellä, ettei demokraattisten instituutioiden – journalistinen media mukaan lukien – näkemyksiä järkevistä poliittisista päätöksistä ja niiden oikeuttamisen tavoista monesti jaettukaan niin laajasti kuin ehkä uskottiin. Seurauksena oli kritiikkiä näkemyksille, joita kuvattiin ”tunteiksi” tai ”mielikuviksi” vastakohtana ”faktoille” ja ”tiedolle”, joihin päätöksenteon tulisi pohjautua. Vaikka tässä oltaisiin monesti oikeassa, vaarana on, että joskus tärkeätkin näkökohdat lakaistaan sivuun emotionaalisenä hölynpölynä. Sosiaalisen median keskusteluissa tällainen retoriikka on valloillaan: ihmisoikeuksia puolustava aktivismi leimataan lähes säännömukaisesti mielensäpahoittamiseksi, kun taas kaikenlainen kansainvälistymisen kritiikki ilmentää ”vain” pelkoa ja ajan kuluttamisen muistojen fiilistelyä.

Mistä muusta totuudenjälkeisessä ajassa on kyse? Vuorelma mainitsee lyhyesti instituutioita kohtaan koetun luottamuksen laskun, Korvela tuo esiin asiantuntijatiedon vääristelyn. Hyvönen esittelee merkitykseltään pienet mutta ilmeisyydeltään suuret valheet, jollaisesta hyvä esimerkki on Donald Trumpin ja hänen esikuntansa itsepintainen väite, että Trumpin virkaanastujaisia seurasi ennätysyleisö. Miksi ryhtyä näin pieneen valheeseen?

Hyvönen ei ryhdy spekuloiimaan, mutta puhtaan todellisuuspakoisen narsismin ohella selitysvaihtoehtoja on monia: journalistisen median leimaaminen epäluotettavaksi vastustajaksi ja huomion vieminen toisaalle omasta poliittisesta agendasta.

Jonkinlainen arvojen konflikti lienee myös väistämättä käsillä. Tuore mutta samalla kyseenalainen on Vuorelman ehdotus, että Erdoğan ja Trump toimivat monista muista poikkeavan moraalikäsitteiden puitteissa. Sille on leimallista käsitys homeerisen, heroisen yhteiskunnan hyveistä, jotka sisältävät myös vihollisten huiputtamisen kaltaisia kykyjä. Erinomainen kyky petkuttaa ei liene hyve antiikin etiikan tarkoittamassa mielessä vaan pikemminkin kyky, jossa kuten missä tahansa joku voi olla toista parempi. Jotakin oman erinomaisuuden keskeisyydestä presidenttien arvomaailmassa ajatus silti tavoittaa.

Puhun niin totta kuin osaan -teoksen kiinnostavinta antia ovat Korvelan ja Vuorelman viimeisessä luvussa esittämät arvoja koskevat pohdinnat, joista kirjan olisi voinut vaikka aloittaa. 1990-luvulla liberaalin ”hallinnan ottaessa faktat haltuunsa ja kehystäessään politiikkakäsitteet talouden ja tehokkuuden ympärille, poliittiset erot työnnettiin juuri arvojen alueelle, minkä seurauksena on nähty kulttuurin ja identiteettien konfliktia” (209), Korvela ja Vuorelma väittävät ja ennustavat ideologioiden paluuta monien muiden aiheesta kirjoittaneiden tavoin.

Ajatusta voisi kehittää vielä pidemmälle. Ehkä totuudenjälkeisen ajan kokemuksen taustalla on murros 1900-luvun loppupuolen konsensuksessa, jossa talous- ja arvokäsitteet erotettiin keinotekoisesti toisistaan. Tämä sopi ilmeisen hyvin sekä perinteisille oikeistolaisille että vasemmistolaisille liikkeille: monissa maissa oikeisto sai edistää taloudellisen sääntelyn purkamista, kun taas vasemmisto edusti menestyksekkäästi liberaalia kantaa rajatuissa sosiaalisissa arvokäsitteissä valtion hyvinvointieroja tasoittavasta roolista muistuttaen. Jaottelu ei kestä

”Kaiken selitykseksi liberaalisen politiikan ja arvojen murros ei tietenkään riitä.”

ikuisesti. Yksille vaurastuminen ei riitä, jos se tapahtuu esimerkiksi perinteisen tai oikeaksi koetun elämäntavan kustannuksella. Toisille taas talous kasvaessaankin johtaa sietämättömään epäoikeudenmukaisuuteen tulonjaossa ja toiminnan mahdollisuuksissa. Populistisissa liikkeissä nämä kokemukset toisinaan kohtaavat.

Kaiken selitykseksi liberalistisen politiikan ja arvojen murros ei tietenkään riitä. Vuorelman ja Korvelan kirjassa vähäiselle huomiolle jäävät viestintäteknologian ja -kulttuurin sekä journalistisen median aseman voimakas muutos ja totuudenjälkeisen ajattelun akateemiset vaikutteet.

Näihin taustasyihin sitä vastoin pureutuu Antto Vihman, Jarno Hartikaisen, Hannu-Pekka Ikäheimon ja Olli Seurin kirjoittama *Totuuden jälkeen*. Teos listaa totuudenjälkeisyyden tekijöiksi politiikan polarisoinnin lisäksi viestintäteknologian ”murroksen” kuplineen ja algoritmeineen sekä tulkintoja ja todellisuuden konstruktioita korostavan postmodernin ajattelun. Tuhdissa mutta selkeästi jäsennetyssä opuksessa huomiota saavat sekä sosiaalisen median palveluntarjoajien toiminta, disinformaatio ja informaatiovaikuttaminen että akateeminen tutkimus, jossa totuuden käsite kyseenalaistetaan.

Vaikka totuudenjälkeisen ajan käsitettä ei tässäkään kirjassa yritetä tarkoin määritellä tai täsmentää, kirjoittajat viittaavat sillä lähinnä viestinnän muutokseen journalismin portinvartijoiden ja asiantuntijavallan maailmasta sosiaalisen median verkostojen ja vaikuttajien

aikakauteen. Homogeenisen kirjoittajajoukon vuoksi voisi sanoa, että teos kiteyttää omanlaisensa sukupolvikokemuksen siirtymästä varsin yhdenmukaisesta media- ja viestintäkulttuurista kohti nykyistä hajautunutta ja vaikeasti hahmotettavaa viestintäympäristöä. Nostalgisointiin ei kuitenkaan ryhdytä, vaan teoksen lopulla siitä jopa varoitetaan: ”Menneisyyden kulta-aika kiehtoo, koska sitä on mahdollista tarkastella jälkiviisaasti. Asiat ovat tutuissa lokeroissaan, jakolinjat hohtavat selvinä, ratkaisut repiviin poliittisiin kiistoihin on jo keksitty” (250). Teos dokumentoikin muutosta, median toimintaa, disinformaation leviämistä sekä viestintäkampanjoita kiitettävällä tarkkuudella ja suoraviivaisia yleistyksiä välttäen.

Totuudenjälkeisen ajan – tai sen kokemuksen – taustalta paljastuu lopulta jonkinlainen liberaalin maailmanjärjestyksen ja sen edistymisen illuusion murtuminen, jonka kirjoittajat kiteyttävät tiettyjen suurten tarinoiden parasta ennen -päivän umpeutumisenä:

”Kertomukset siitä, että digitalisaatio voimauttaisi demokratian, pohjoismainen hyvinvointimalli olisi luonnostaan vastustuskykyinen polarisaatiolle ja populismille tai että sääntöperäinen maailmanjärjestys ja kauppa olisivat kaikkien suurvaltojen intressissä, ovat vanhentuneita” (248).

Tässä valossa voisi ajatella, että mahdolliset ratkaisut totuudenjälkeisen ajan vitsauksiin olisivat tarjolla lähinnä kansainvälisellä tasolla: kansallisvaltioista irronneiden sosiaalisen

median toimijoiden tarkemmassa sääntelyssä, johdonmukaisessa disinformaation kitkemisessä sekä osallisuuden, vaikuttamisen ja oikeudenmukaisuuden kokemuksen lisäämisessä.

Teoksen opetus on kuitenkin suunnattu lähinnä suomalaiselle mediakentälle. Totuudenjälkeisen ajan ilmiöt koskevat myös Suomea. Suomalaisen koulutustaso ja kulttuurinen yhteneväisyys eivät tuota pitävää vastustuskykyä valeuutisille ja informaatiovaikuttamiselle, joita vapaan tiedonvälityksen maassa on vaikea kenenkään kontrolloida. Myös Suomessa politiikka napaistuu, asiantuntijuutta kyseenalaistetaan ja digitaalinen teknologia mahdollistaa yhteiskunnallisen osallistumisen epätasaisesti. Vastauksena kirjoittajat tarjoavat näkemystä tulevaisuuden journalistisesta mediasta viestinnän verkoston solmukohtana, kuraattorina ja kumppanina. Tämä edellyttää journalistisen ”totuuskaivityksen” vahvistamista, huomionhakuksen ”paskapuheen” torjumista sekä entistä suurempaa läpinäkyvyyttä ja itsekritiikkiä medioiden sisällä ja välillä.

Journalismin on säilyäkseen epäilemättä ”löydettävä itsensä uudelleen”. *Totuuden jälkeen* -teoksen esittämiin ajatuksiin on helppo yhtyä. Toisaalta voi kysyä, onko ehdotuksista helppo olla samaa mieltä paljolti siksi, että ne edustavat kuitenkin jonkinlaista paluuta vanhaan maailmaan, jota ei enää ole – hyvän journalismin puolustuspuhetta ajassa, jossa media on yleisön tavoittamisen nimissä lähtenyt klikkiotsikoiden, polarisaation ruokkimisen ja itseaiheutettujen ”kohujen” tielle.